

Reforma socijalne politike i NVO sektor u BiH – Od zaštite ka socijalnom uključivanju

FSU u BiH
ФСУ у БвХ

ZSU u BiH
SIF in BiH

Fondacija za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini
Фондација за социјално укључивање у Босни и Херцеговини
Zaklada za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini
Social Inclusion Foundation in Bosnia and Herzegovina

Hoćemo li završiti u “dužničkom ropstvu”?

Bosna i Hercegovina se nalazi u najvećoj socijalno-ekonomskoj krizi poslije rata.¹ Globalna ekonomska kriza je samo pojačala dejstvo unutrašnjih generatora krize koji su osnovni uzrok socijalno-ekonomskog nazadovanja. Ne ulazeći u detaljnu analizu, ograničićemo se na samo dva bitna pokazatelja prirode unutrašnjih generatora krize u BiH.²

- Realni društveni proizvod je 2012. godine bio manji nego 2008. godine.
- U istom periodu, spoljni dug se udvostručio i iznosio je oko 7 milijardi KM. Uz porast unutrašnjeg duga, ukupna zaduženost BiH je oko 45% BDP-a.

Stepen zaduženosti, statistički gledano, nije veliki problem. Veoma veliki problem je što poređenje BDP-a i zaduženosti (2008 – 2012.) jasno pokazuje da se BiH zadužuje za održavanje neracionalno visokog nivoa javne potrošnje, tj. deficita budžeta i za vraćanje dospjelih obaveza po prethodnom zaduženju. Može se ocijeniti da se BiH kreće ka onome što se kolokvijalno zove „dužničko ropstvo“. Taj trend mogu prekinuti samo radikalne reforme.

Važan aspekt reformi je reforma socijalne politike. Socijalna situacija u BiH se dramatično pogoršava. Slijedeći metodologiju Agencije za statistiku BiH, veoma je vidljiv veliki porast dijela stanovništva koji je ispod apsolutne linije siromaštva. U 2007. godini je 18,6% stanovništva BiH bilo ispod apsolutne linije siromaštva, a u 2011. godini 23,4%.³

Istovremeno, 2011. godine su budžetska novčana davanja za socijalnu zaštitu u BiH (bez penzionog i zdravstvenog osiguranja) činila 3,9% BDP-a i 37% ukupnih budžeta svih nivoa vlasti u BiH, što je daleko iznad evropskog prosjeka.⁴

Pored toga, proces pridruživanja Evropskoj uniji je u potpunom zastoju, što je BiH „koštalo“ 45 miliona EUR iz IPA fondova koji su joj bili namijenjeni, a u decembru 2013. godine su preusmjereni u druge zemlje regije.

Posljednji smo u regiji i po nivou razvijenosti. EUROSTAT je 12.12.2013. godine objavio da BDP Bosne i Hercegovine po stanovniku prema standardu kupovne moći iznosi 29% prosjeka EU, dakle najniži u regiji (Crna Gora 41%, Srbija 36%, Makedonija 35% i Albanija 30% evropskog prosjeka).

Zašto je sistem socijalne zaštite fiskalno neodrživ, ekonomski neefikasan i socijalno nepravedan?

Zato što je zasnovan na statusnim pravima, a ne na stvarnim potrebama korisnika. Prostije rečeno, možete primati neki oblik socijalne pomoći na osnovu statusa (boračke naknade, na primjer), a da istovremeno imate 100 miliona KM imovine ili platu parlamentarca. Dakle, slabo je ciljanje ili usmjerenost naknada ka stvarnim potrebama.

Najsiromašnija petina stanovništva BiH u 2011. godini je primala svega 17,3% (2007 – 18,3%) od ukupnih novčanih naknada za socijalnu zaštitu, a najbogatija petina je primala 20% (2007 – 23,3%). Prema tome, u 2011. godini siromašni primaju čak manji dio ukupnih novčanih naknada nego u 2007. godini.⁵

Logično je da ovakav sistem socijalne zaštite nema skoro nikakav uticaj na smanjenje siromaštva. Kada ovih budžetskih naknada uopšte ne bi bilo, relativno siromaštvo u BiH bi se povećalo samo za 1,7 procentnih poena u 2011. godini, tj. za oko 10%.

Razvoj, testiranje i vođenje implementacije novih metoda ciljanja budžetskih novčanih naknada, koje podržavaju Federalno ministarstvo rada i socijalne politike i Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS, dat će dobru stručnu podlogu za ovaj aspekt reforme socijalne zaštite. Naravno, sama

¹ Vidi: Papić, Ž. Cenić, S. Hadžović, V. Dmitrović, T. Policy brief „Politička, ekonomska i socijalna kriza u BiH 2012/2013 – Put ka novim politikama“. IBHI, Sarajevo, 2013.

² Vidi: IBHI/MGSoG. „Budžetske novčane naknade za socijalnu zaštitu u BiH: Šta funkcioniše, a šta ne“. Sarajevo, 2013, str. 7.

³ Vidi: IBHI. „Siromaštvo u BiH 2011 – Trendovi i dostignuća i Indikatori adekvatnosti ciljanja budžetskih transfera za socijalnu zaštitu u BiH 2011“. Sarajevo, 2013.

⁴ Vidi: IBHI/MGSoG. Ibid, str. 14.

⁵ Vidi: IBHI/MGSoG. Ibid, str. 19.

reformaska promjena zakona će ovisiti o političkim odlukama te spremnosti da se otvori „Pandorina kutija“ socijalne politike u BiH.

Dio sadržaja te „kutije“ je i diskriminacija pojedinih kategorija korisnika socijalne zaštite. Ta je diskriminacija višestruka: od „statusne“ diskriminacije između osoba sa neratnim invaliditetom i ratnih vojnih invalida u pogledu stepena invalidnosti na osnovu koje se može dobiti naknada, do velikih razlika u visini naknada. To je u suprotnosti sa svim relevantnim evropskim konvencijama (dakle i sa Ustavom BiH, čiji su one dio) koje zahtijevaju jednak tretman invalida bez obzira na porijeklo invaliditeta.

Veliki dio razloga za slabost ciljanja ukupnih budžetskih naknada leži upravo u tome da na boračko-invalidske naknade odlazi oko 60% ukupnih budžetskih naknada. Upravo su korisnici invalidskih naknada najslabije ciljani, najsiromašnija petina prima 13,7% tih naknada, a najbogatija 21,6%.⁶

Značajna je i teritorijalna diskriminacija u dječijoj zaštiti unutar FBiH, gdje 5 kantona izdvaja sredstva za dječiju zaštitu a ostalih 5 ne izdvaja.

Ovdje nije riječ samo o ciljanju, već o cjelovitoj reformi socijalne politike i uklanjanju njenog diskriminatornog karaktera.

Direktnije rečeno, tužba neke osobe sa neratnim invaliditetom sudu u Strazburu zbog diskriminacije bi završila kao i slučaj „Sejdić - Finci“. S obzirom na to da ovdje nije riječ o uklanjanju diskriminacije izbornog zakona, već o uklanjanju diskriminacija koje bi imale ogromne finansijske posljedice, stvar je ekstremno ozbiljna. Nažalost, velika je vjerovatnoća da upravo ozbiljnost situacije naše političke elite stimuliše na neozbiljnost i guranje problema „pod tepih“.

Uz slabo ciljanje i diskriminacione aspekte socijalne zaštite, treći problem je njen pasivan karakter, tj. pasivna socijalna pomoć (uz sve pobrojane slabosti) koja se mora zamijeniti proaktivnom politikom socijalnog uključivanja, prije svega u tržište rada. Još su stari Kinezi rekli „dobro je siromahu dati ribu da ga nahraniš, još je bolje dati mu štap i naučiti ga da sam lovi ribu“.

Stvar je upravo u tome, reformisati socijalnu politiku tako da pomaže zapošljavanju kroz socijalno poduzetništvo, čiji alat mogu biti NVO-i. Naime, NVO-i su značajno angažovani u pružanju socijalnih usluga ranjivim grupama stanovništva i, s obzirom na to da djeluju u lokalnoj zajednici, znatno su efikasniji od budžetskih novčanih naknada, posebno u pogledu ciljanja korisnika. Pored toga, u pravilu, imaju dobru saradnju sa javnim ustanovama socijalne zaštite (centrima za socijalni rad).

Kako se EU bori sa krizom?

Ni Evropska unija nije uspjela da izbjegne suočavanje sa krizom koja je izbrisala godine ekonomskog i socijalnog napretka i ukazala na strukturne slabosti evropske ekonomije. Procjene za 2008. godinu govore da je u EU 80 miliona ljudi u riziku od siromaštva, da 35 miliona ljudi živi u domaćinstvima gdje niko nije zaposlen, da je 40 miliona ljudi materijalno uskraćeno i da u totalu 114 miliona ljudi živi u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti.⁷

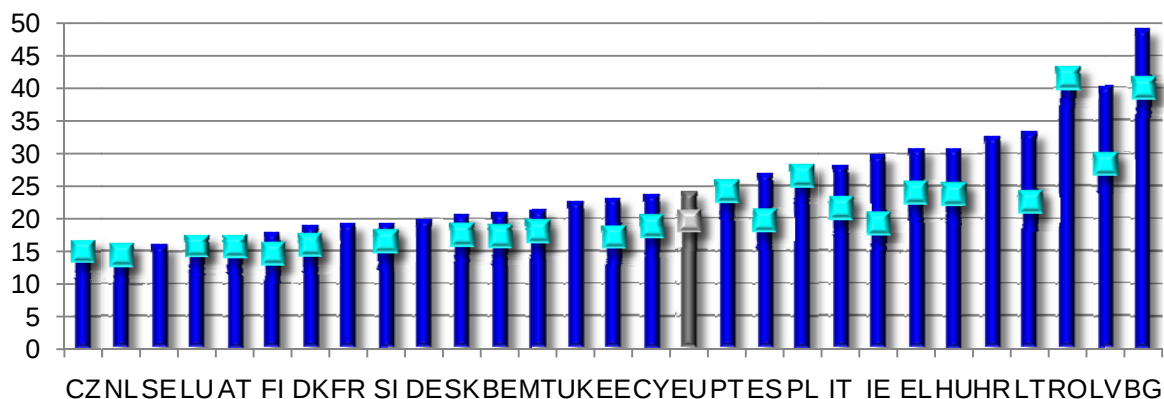
⁶ Vidi: IBHI/MGSoG. Ibid, str. 18.

⁷ Evropska komisija. „Evropska platforma protiv siromaštva i socijalne isključenosti: Evropski okvir za socijalnu i teritorijalnu koheziju“. Publications Office of the European Union, Luksemburg, 2011.

Dianiskova, N. „Strategija Evropa 2020“ (prezentacija održana na Konferenciji o socijalnoj zaštiti i inkluziji djece, 4 – 5. novembar 2013. godine). Sarajevo, 2013.

Grafikon: Stanovništvo EU u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti, u % (sa označenim ciljem za 2020. godinu)

Jasno je da će se dugoročne socijalne posljedice krize tek pokazati ali, za razliku od „zaspale“ BiH političke elite, EU je već poduzela prve strateške korake ka oporavku.

Strategija Evropske unije Evropa 2020 predstavlja viziju kako obezbijediti nova i sigurna radna mjesta i bolji život za građane, a oslanja se na Lisabonsku strategiju iz 2000. godine. Cilj strategije Evropa 2020 je ekonomski razvoj EU uz visok nivo zaposlenosti, produktivnosti i socijalne kohezije.⁸ Sve institucije EU, zemlje članice, kao i sektor civilnog društva imaju svoju ulogu u usmjeravanju i praćenju realizacije ciljeva strategije Evropa 2020. Implementacija svih segmenata strategije će ovisiti o posvećenosti i procjenama pojedinačnih država u periodu nakon 2013. godine. Od zemalja članica se očekuje da to omoguće kroz nacionalne budžete, strukturne fondove i ostale izvore finansiranja kako bi se dostigli utvrđeni dugoročni zajednički ciljevi, u čemu će važnu ulogu imati i regionalne i lokalne vlasti.

Strategija Evropa 2020 fokusirana je na tri osnovna međusobno povezana prioriteta:⁹

1. Pametan rast - razvoj ekonomije zasnovane na znanju i inovacijama (naučno-tehnološka istraživanja i razvoj, inovacije, obrazovanje i digitalno društvo).
2. Održivi rast - istovremeno potiče konkurentnost i proizvodnju koja se efikasnije odnosi prema resursima.
3. Inkluzivni rast - bolja participacija na tržištu rada, borba protiv siromaštva i socijalna kohezija sa naglašenom ulogom socijalnih inovacija (socijalno poduzetništvo, uloga NVO-a u pružanju usluga, itd.).

Ti su ciljevi dalje razrađeni i iz njih je izvučeno pet osnovnih zadataka: podići stopu zaposlenosti populacije starosti od 20 do 64 godine sa 69% na 75%; povećati procent BDP koji se izdvaja za istraživanje i razvoj sa 1,9 na 3%; ostvariti „20/20/20“ klimatsko-energetski cilj;¹⁰ smanjiti stopu ranog napuštanja škole sa trenutnih 15% na ispod 10% uz istovremeno povećanje procenta stanovništva sa diplomom visokoškolske ustanove sa 31% na 40%; smanjiti broj ljudi koji žive ispod linije siromaštva za 25%, što bi predstavljalo izlazak preko 20 miliona ljudi iz siromaštva i socijalne isključenosti.

Da bi se ispunili navedeni ciljevi, Evropska unija je lansirala sedam vodećih inicijativa koje razrađuju specifične akcije koje treba da se ostvare kako na nivou EU, tako i na nivou zemalja članica: Unija inovacija, Mladi u pokretu, Digitalni program za Evropu, Resursno efikasna Evropa, Industrijska politika za eru globalizacije, Agenda za nove vještine i poslove i Evropska platforma protiv siromaštva i socijalne isključenosti.

⁸ Evropski pokret Srbija. „Vodič kroz strategiju Evropa 2020“. Beograd, 2011.

⁹ Ibid.

¹⁰ 20% smanjenja emisije gasova koji izazivaju efekat staklene bašte u odnosu na 1990. godinu, (ili čak za 30% ako dozvole uslovi), 20% povećanje udela obnovljivih izvora energije u finalnoj potrošnji i za 20% povećanje energetske efikasnosti.

Evropa 2020 u kontekstu BiH

Strategija Evropa 2020 može da bude dobar putokaz i katalizator reformi kako na nacionalnom nivou, tako i u regionalnoj saradnji. Najbolji način na koji BiH može iskoristiti strategiju Evropa 2020 jeste kroz usvajanje dobre prakse drugih zemalja: strateških dokumenata, prijedloga praktičnih politika, akcijskih planova, unapređivanja sistema prikupljanja i praćenja kvalitativnih i kvantitativnih indikatora usklađenih sa strukturnim indikatorima EU (EUROSTAT), administrativne organizacije i efikasnosti provođenja različitih programa.

U kontekstu socijalne reforme, BiH mnogo toga može naučiti i izvući iz inicijative Evropska strategija protiv siromaštva i socijalne isključenosti. Platforma se zasniva na rastu i zapošljavanju kao i na modernoj i efikasnoj socijalnoj zaštiti.

Kao u EU, i u BiH je najveći dio tereta ekonomske krize pao na najugroženije grupe stanovništva. Stoga se područja djelovanja platforme jednostavno mogu prenijeti u kontekst Bosne i Hercegovine:

- Poduzimanje mjera u čitavom spektru javnih politika;
- Veće i uspješnije korištenje fondova EU u cilju podrške socijalnom uključivanju;
- Promovisanje socijalnih inovacija zasnovanih na podacima;
- Rad kroz partnerstva i iskorištavanje potencijala socijalne ekonomije;
- Poboljšanje koordinacije javnih politika.

Veoma veliki potencijal za napredak BiH se krije u konceptu socijalnih inovacija, koje je i EU prepoznala kao potencijalno najznačajnije sredstvo socijalnog oporavka. Socijalne inovacije možemo definisati kao nova rješenja socijalnih problema koji nisu uspješno rješavani ustaljenim metodama. One su efikasnija, održivija rješenja koja se često u manjoj mjeri oslanjaju na vlast nego na ostale društvene aktere, i osnovni cilj je dobrobit društva kao cjeline. Među aktivnostima koje se trenutno realizuju u okviru Evropske platforme protiv siromaštva je i "Razvijanje pristupa socijalnim inovacijama zasnovanog na dokazima." Zadatak je pokrenuti sveobuhvatnu inicijativu koja će promovisati socijalne inovacije i razvijati EU aktivnosti u tom području: osnovati evropsku istraživačku mrežu koja će promovisati izgradnju kapaciteta za dizajn i evaluaciju programa socijalnih inovacija, pokrenuti evropski istraživački projekat u oblasti socijalnih inovacija, definisati zajedničke principe dizajniranja, provođenja i evaluacije malih projekata za testiranje socijalnih inovacija (ili reformi) prije njihovog šireg usvajanja i primjene (socijalni eksperimenti), povećati svijest o najvažnijim i najnovijim inovacijama, upotreba postojećih finansijskih instrumenata (vidi tekstni okvir) za podršku socijalnim inovacijama i eksperimentaciji.¹¹

EU **Program za socijalne promjene i inovacije (PSCI)** obuhvata **PROGRESS** program i podržava razvoj i koordiniranje politika socijalnog investiranja i testiranje socijalnih inovacija. Učešće u PROGRESS programu je otvoreno za zemlje članice EU i potencijalne kandidate.

PROGRESS je projekat koji je osmišljen tako da osigura pomjeranje socijalne politike EU ka suočavanju sa ključnim izazovima javnih politika. Cilj ovog programa je da pomogne zemljama članicama da ispunе svoja obećanja u pogledu otvaranja većeg broja kvalitetnih radnih mesta, borbe protiv siromaštva i isključenosti, garantovanja jednakih mogućnosti i provođenja socijalnih propisa EU. PROGRESS je imao presudni značaj za oblikovanje i konsolidaciju saradnje zemalja članica EU u socijalnom domenu i sve intenzivnije promoviše obostrano učenje i socijalne inovacije.

EU i Evropska investiciona banka obavezale su se da svaka odvoji 100 miliona EUR za evropski **Instrument mikrofinsiranja programa PROGRESS**. Ovaj fond ima za cilj da u narednom desetogodišnjem periodu obezbijedi oko 500 miliona EUR za mikrokredite. Mikrofinansiranje je bitan vid stimulacije samozapošljavanja i stvaranja socijalnih poduzeća i moglo bi igrati značajnu ulogu u promociji kako socijalnog uključivanja tako i otvaranja novih radnih mesta.

¹¹ Evropska komisija. „Evropska platforma protiv siromaštva i socijalne isključenosti – Aktivnosti platforme koje se provode od 16. jula 2013. godine“. Brisel, 2013. (<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=961>, pristupljeno 27.11.2013.)

Državnim programima u oblasti socijalne politike često nedostaju pouzdani dokazi o tome šta daje rezultate a šta ne. Socijalne inovacije zasnovane na podacima, naročito u obliku tzv. „socijalnih eksperimenata“, mogu biti snažan instrument usmjeravanja strukturnih reformi:

- Socijalna poduzeća se sve više promovišu u zemljama EU u cilju pružanja socijalnih usluga ugroženim grupama;
- Prednost je decentralizovano i fleksibilno pružanje usluga od strane onih koji su bliski potrebama ovih grupa;
- Socijalne zadruge, nastale u Italiji, predstavljaju oblik socijalnog poduzeća koje uključuje korisnike u pružanje usluga.¹²

Još jedna aktivnost koja se može provesti u BiH i za koju nevladin sektor u BiH već dugo lobira je promocija partnerskog pristupa i socijalne ekonomije. U EU je osnovano 14 mreža koje promovišu održivo učešće organizacija civilnog društva pružajući podršku mrežama i kroz partnerstva velikog broja aktera u specifičnim prioritetnim oblastima (aktivna inkluzija, dječije siromaštvo, uključivanje Roma, finansijska uključenost, itd.).

SEE 2020

Na ministarskoj konferenciji Investicione komisije za jugoistočnu Evropu u Sarajevu je 21.11.2013. godine usvojena strategija o otvaranju milion radnih mjesta u zemljama regije do 2020. godine – SEE 2020.¹³ Strategija SEE 2020 ima mnogo zajedničkih elemenata sa strategijom Evropa 2020, ali je prilagođena specifičnim potrebama i kontekstu regije Jugoistočne Evrope te se najvećim dijelom fokusira na rješavanje problema nezaposlenosti – posebno nezaposlenosti među mladima.

Osnovni ciljevi SEE 2020 su: povećati regionalni BDP po glavi stanovnika sa 38% na 46% EU-27 prosjeka, povećati ukupnu trgovinu roba i usluga u regionu za više od 130% i umanjiti trgovinski deficit sa 14,1% na 11,6% regionalnog BDP-a. Dalji ciljevi su povećanje unutar-regionalne trgovine robe za više od 230% na 42 milijarde eura, direktna strana ulaganja na 7,5 milijardi eura i BDP po zaposlenoj osobi za 33%. Pored toga, želi se povećati stopa pokretanja novih poduzeća za 20%, izvoz robe i usluga po glavi stanovnika u regiji za 130% i ukupnu stopu zaposlenosti za 12%, pojačanje regionalne radne snage za 300.000 visoko obrazovanih ljudi i povećanje efikasnosti vlada za 20% do 2020. godine.

Prva aktivnost u implementaciji strategije je da vlade zemalja potpisnica (Albanije, BiH, Bugarske, Hrvatske, Kosova, Crne Gore, Rumunije, Srbije i Makedonije) pripreme akcione planove, u kojima trebaju navesti na koji način će ostvariti ciljeve na državnom nivou. Evropska komisija je ponudila tehničku i finansijsku pomoć za pripremu planova, nakon kojih se ulazi u fazu implementacije. Vijeće za regionalnu saradnju (RCC) će koordinirati način na koji će se strategija realizovati u predstojećim godinama. Realizacija strategije naći će se i u izvještaju o napretku, koji se predstavlja za zemlje regiona svake godine.

Ne može se poreći da su vlasti svih nivoa u BiH takođe počele uzimati u obzir evropske i svjetske primjere dobre prakse. Tako je na konferenciji „Socijalna zaštita i inkluzija u BiH“¹⁴ predstavljen dokument „Okvir politika socijalne zaštite i inkluzije u BiH“, koji je baziran opštim ciljevima izraženim u Mapama puta u oblasti socijalne zaštite i inkluzije FBiH i Brčko distrikta te Strateškim pravcima razvoja za RS.

„Okvir politika socijalne zaštite i inkluzije u BiH“ artikuliše osnovne elemente koordinacijskog procesa u području socijalne zaštite i inkluzije, što predstavlja prvi pravi primjer koordinacije rada nadležnih institucija na državnom nivou, entitetskom nivou i Brčko distrikta u ovoj oblasti. Štaviše, otišle su čak korak dalje i u definisane opšte ciljeve uključile i socijalne inovacije (razvoj NVO-a i

¹² Bartlett, W. „Socijalna zaštita i inkluzija u BiH“ (prezentacija održana na Konferenciji o socijalnoj zaštiti i inkluziji djece, 4 – 5. novembar 2013. godine). Sarajevo, 2013.

¹³ <http://www.klix.ba/biznis/posao/usvojena-strategija-see-2020-milion-novih-radnih-mjesta-u-regiji-do-2020/131121089>, pristupljeno 27.11.2013.

¹⁴ Konferencija o socijalnoj zaštiti i inkluziji djece 4 – 5. novembar 2013. godine u Sarajevu, organizovana u okviru projekta koji finansira EU „Jačanje sistema socijalne zaštite i inkluzije djece u BiH (SPIS)“.

udruženja koja pružaju usluge u zajednici, socijalne i lične usluge; pokretanje novih socijalnih udruga koje pružaju usluge predškolskog odgoja i obrazovanja i preventivne zdravstvene zaštite te pokretanje novih socijalnih poduzeća koja pružaju usluge teško dostupnim kategorijama društva).

Socijalna ekonomija, socijalne inovacije, socijalno poduzetništvo – O čemu se radi?

Kolaps neoliberalizma u teoriji i praksi, savremenih tržišnih privreda, tako upečatljivo „objavljen“ prvom krizom globalizacije, ponovo je otvorio niz zaboravljenih konceptijskih pitanja funkcionisanja i razvoja ekonomije, od „socijalno odgovorne tržišne privrede“ do demitologizacije „tržišnog fundamentalizma“.

U prethodnom dijelu smo vidjeli novi odgovor EU, čiji bitan aspekt čine socijalna inovacija, socijalno poduzetništvo i socijalna ekonomija.

Socijalna ekonomija podrazumijeva primat socijalnih ciljeva u odnosu na ekonomske, ali se socijalni ciljevi ostvaruju ekonomskim načinom djelovanja. Njen najvažniji aspekt je socijalno poduzetništvo.¹⁵ Socijalno poduzetništvo predstavlja upotrebu poduzetničkog ponašanja za postizanje socijalnih ciljeva i dobrobiti za razliku od komercijalnog poduzetništva gdje je primarni cilj ostvarivanje profita. Ukoliko se putem aktivnosti socijalnog poduzetništva ostvari profit on se koristi za zadovoljenja potreba specifičnih ranjivih grupa stanovništva.¹⁶

Socijalna ekonomija, tj. socijalno poduzetništvo kao njen osnovni oblik, predstavlja 10% evropskog biznisa i zapošljava 6% ukupno zaposlenih.¹⁷ Na ovaj koncept gleda se kao na jedan od najznačajnijih koji doprinosi zapošljavanju i socijalnoj integraciji ugroženih kategorija stanovništva, prije svega različitim pristupom, inovacijama i raznovrsnim formama koje postoje u EU.

Socijalno poduzetništvo se kreće između javnog, privatnog i civilnog sektora. Odvija se u raznim oblicima i na razne načine, ali ipak preovladavaju dva načina: putem tzv. socijalnog zapošljavanja kada se programima, projektima ili u posebnim poduzećima zapošljavaju posebne kategorije stanovništva ili putem posebno formiranih privrednih subjekata. Socijalno poduzetništvo funkcionise u tržišnoj ekonomiji. Podrška njegovom razvoju, u opštem smislu, traži mjere države za jačanje socijalno odgovorne tržišne ekonomije i poduzeća. Svako tržište za socijalno poduzetništvo ima svoje karakteristike i tržišne zakone (i ovdje je osnovni zakon ponude i potražnje) i kao takvo se ne izdvaja od uobičajenih tržišnih rizika koji postoje: neuređenost i nestabilnost tržišta, zakonski okvir za rad, likvidnost i nelikvidnost korisnika roba i usluga, loše planiranje i marketing, loše upravljanje poduzetničkim subjektima (njegovim potencijalima) itd. Sa druge strane, odgovarajućim zakonima i mjerama ekonomske politike i programima razvoja socijalnog poduzetništva mogu se umanjivati tržišni rizici i aktivno poticati razvoj socijalnog poduzetništva.

Primjeri socijalnog poduzetništva u javno-državnom sektoru su najvidljiviji kada je u pitanju zakonski okvir, na primjer entitetski zakoni o osobama sa invaliditetom.¹⁸ Osim što su definisali kategorije i utvrdili njihova prava, zakoni su obavezali određene subjekte na zapošljavanje osoba sa invaliditetom, prema broju zaposlenih, a ukoliko nemaju potreban cenzus za tzv. obavezno upošljavanje, moraju izdvajati određen iznos na bruto plate uposlenih. Pravna lica koja nemaju obavezu zapošljavanja po ovom zakonu (npr. organizacije iz nevladinog sektora) izdvajaju određeni iznos koji je procentualno manji od gore navedenih subjekata za obavezno zapošljavanje. Zakonima se uspostavlja Fond kao poseban pravni subjekt koji će prikupljena sredstva alocirati na osnovu javnih, transparentnih konkursa za upošljavanje, profesionalno osposobljavanje i rehabilitaciju osoba sa invaliditetom.

U okviru civilnog sektora, najviše prostora za socijalno poduzetništvo ima u nevladinom sektoru koji predstavlja najbrojniji segment civilnog društva. Važnost, kapaciteti i uticaji NVO sektora

¹⁵ Vidi: FSU u BiH. „Izveštaj o procjeni socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini“. Sarajevo, 2012.

¹⁶ http://www.ashoka.org/social_entrepreneur, pristupljeno 26.11.2013.

¹⁷ www.eupress.net, pristupljeno 26.11.2013.

¹⁸ Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida (Sl. glasnik RS br.59/09-prečišćeni tekst) i Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju lica sa invaliditetom (Sl. novine FBiH br 2/10)

veoma se jasno mogu ilustrirati numeričkim podacima o NVO-ima i osobama koje su uključene u njihove aktivnosti. Ukupan broj registrovanih NVO-a u Bosni i Hercegovini u 2005. godini bio je 9.095, od čega je manje od pola zapravo bilo aktivno (njih oko 4.629). U praksi, ovo znači da na svakih 820 građana dolazi po jedan NVO.¹⁹ Ukupan broj registrovanih NVO-a u 2008. godini bio je oko 12.000.²⁰

Nadalje, NVO-i u BiH pružaju usluge za 29% građana a 60% NVO-a rade u lokalnim zajednicama, što daje dodatnu vrijednost njihovom radu jer omogućava direktan kontakt sa krajnjim korisnicima njihovih usluga i uvid u njihove stvarne potrebe i probleme.²¹

Generalno govoreći, nevladine organizacije su prilično fleksibilne i mogu se prilagoditi novim okolnostima i lokalitetima što nije karakteristika većih državnih struktura. One uspostavljaju direktne kontakte sa korisnicima, otvoreno prihvataju saradnju sa drugim organizacijama i institucijama i spremnije prihvataju promjene i inovacije. Sve ovo govori o važnosti, potencijalima i dosadašnjim aktivnostima NVO sektora u Bosni i Hercegovini i otvara veliki prostor i mogućnosti za njihovu aktivnu participaciju u oblasti socijalnog poduzetništva, animiranje i uključivanje potencijalnih korisnika i socijalnih poduzetnika.

Zakonskom regulativom je dopušteno obavljanje privrednih djelatnosti NVO-a ako prvenstvena namjera nije sticanje dobiti i ako su privredne djelatnosti u vezi sa ciljevima i djelatnostima udruženja i fondacije. Međutim, za obavljanje nesrodnih privrednih djelatnosti, mora se osnovati pravno lice, odnosno izabrati neki od oblika privrednog subjekta putem kojeg će se odvijati takvo poslovanje.

U najširem smislu, javno-privatno-civilno partnerstvo predstavlja skup zajedničkih inicijativa javnog sektora, privatnog i neprofitnog sektora gdje svaki akter aktivno sudjeluje u planiranju i odlučivanju. U užem smislu, javno-privatno-civilno partnerstvo se odnosi na saradnju i kooperativne pothvate u sklopu kojih javni, privatni i civilni sektor udružuju resurse i stručna znanja kako bi kroz adekvatnu raspodjelu resursa, rizika i nagrada, zadovoljili neku javnu potrebu. Javno-privatno-civilno partnerstvo uključuje široki spektar aktera koji predstavljaju ove sektore. Globalizacija, decentralizacija i sve veće zanimanje za društvenu odgovornost poduzeća i investicije za siromašne su promijenili percepciju odgovornosti razvoja između vlasti, poslovnog sektora i organizacija civilnog društva. Stoga upravo oblast socijalnog poduzetništva otvara velike mogućnosti i zahtijeva saradnju, nadopunjavanje, preklapanje, koordinaciju i sinergiju sva tri sektora.²²

Potreba za javno-privatno-civilnom saradnjom vjerojatno je izraženija na lokalnom nivou koji je i najbitniji za razvoj socijalnog poduzetništva. Socijalna poduzeća ne mogu sama odgovoriti na izazove poslovnog okruženja i investicijske klime i nužno se moraju oslanjati na lokalne vlasti i pružaoce usluga, tj. nevladine organizacije. Organizacije civilnog društva doprinose nastojanjima održivog lokalnog i socijalnog ekonomskog razvoja kroz svoje aktivnosti usmjerene na zaštitu isključenih grupa. Ovo partnerstvo uključuje širok spektar partnera, integrišući nove oblike socijalnog dijaloga na lokalnom nivou koji se naziva „dijalog među dionicima“ ili „multi-partitno socijalno partnerstvo“.²³

Socijalno poduzetništvo ima značajnu mogućnost razvoja u poljoprivredi. Naime, 60% stanovništva BiH živi u pretežno ruralnim područjima, a siromaštvo je u ruralnim područjima 10% veće nego u urbanim područjima zbog razlika u svojoj prirodi i razvijenosti.²⁴

¹⁹ Odjel za međunarodni razvoj, Nezavisni biro za humanitarna pitanja i Birks Sinclair & Associates Ltd. (2005.), Kvalitativna studija 3 – Zapošljavanje, pružanje socijalnih usluga i nevladin sektor: Status i perspektive za BiH, Analiza i implikacije za politike, Sarajevo: BiH.

²⁰ Kronauer Consulting, Analiza stanja civilnog sektora u BiH, Sarajevo: Kronauer Consulting 2009.

²¹ Ibid

²² Za više informacija vidi www.javno-privatno-partnerstvo.eu/JPP/JPP.pdf; http://hr.wikipedia.org/wiki/Javno-privatno_partnerstvo; http://ec.europa.eu/research/industrial_technologies/ppp-in-research_en.html

²³ Za više informacija vidi www.javno-privatno-partnerstvo.eu/JPP/JPP.pdf

²⁴ UNDP. „Ruralni razvoj u Bosni i Hercegovini: Mit i stvarnost“. Sarajevo, 2013, str. 6 i 20.

Primjer dobre prakse:

Naziv projekta: „Podrška ranjivim grupama na području općina Konjic i Široki Brijeg kroz podizanje nasada jagodičastog voća“. Implementator projekta: „Agencija za ekonomski razvoj Hercegovine – REDAH“, Mostar u partnerstvu sa opštinama Konjic i Široki Brijeg.

Glavni cilj projekta bio je smanjenje siromaštva kod ranjivih grupa u ruralnim dijelovima općina Konjic i Široki Brijeg kroz osiguranje stabilnog prihoda u tržišno orijentisanoj proizvodnji jagodičastog voća. Specifični cilj projekta je socijalno uključivanje porodica iz ugroženih grupa kroz rad na vlastitom imanju i proizvodnji voća, s ciljem da se potakne zadržavanje stanovništva u ruralnim područjima uz iskorištavanje vlastitih neiskorištenih resursa. Ovaj projekat je smanjio siromaštvo socijalno ugroženih porodica pomoću sredstava koja su zaradile pri proizvodnji jagodičastog voća. Projekat je pružio direktnu podršku za 70 korisnika (14 porodica u općinama Široki Brijeg i Konjic). Ukupna vrijednost projekta je bila 49.637,19 KM, od čega je učešće donatora, FSU u BiH, bilo 32.637,19 KM, a sredstva iz domaćih izvora su iznosila 17.000 KM (Općina).

Kao rezultat, podignuto je ukupno 3,42 novih hektara jagodičastog voća (ili 34,2 duluma) - prosječno 2,41 duluma jagodičastog voća kod 11 korisnika u općini Konjic ili ukupno 27,4 duluma (2,74 ha) i prosječno 2,28 duluma jagodičastog voća kod 3 korisnika u općini Široki Brijeg ili ukupno 6,8 duluma (0,68 ha). Oko 2,0 ha neiskorištenog zemljišta je obrađeno i privedeno kulturi. Korisnici su imali prosječan bruto godišnji prihod od 5.376 KM do 11.604 KM (prosječan mjesečni bruto prihod od 448,00 do 967,00 KM). Održani stručni treninzi za proizvodnju jagodičastog voća, 3 u općini Široki Brijeg i 4 u općini Konjic, a poljoprivrednici stekli nova znanja i vještine u poljoprivrednoj proizvodnji jagodičastog voća, planiranju na imanju, marketingu poljoprivrednih proizvoda, vođenju evidencije i osnovama pisanja biznis plana.

Preporuke za razvoj socijalnog poduzetništva i uloge NVO-a u Bosni i Hercegovini

1. Uključiti nevladine organizacije i korisnička udruženja u pružanje socijalnih, zdravstvenih i obrazovnih usluga;
2. Podržati razvoj socijalnog poduzetništva (socijalnih zadruga i socijalnih poduzeća) koje zapošljava ugrožene grupe stanovništva ili im pruža potrebne usluge i time aktivirati socijalnu politiku za trajno i održivo smanjenje siromaštva;
3. Osnovati Centar za razvoj socijalnog poduzetništva ili Fond za razvoj socijalnog poduzetništva koji bi mogao obezbijediti osnovni pokretački kapital za razvoj socijalnih poduzeća - s tim u vezi potrebno je definisati socijalno tržište, vrste roba i usluga za socijalno poduzetništvo i definisati grupe i brojno stanje za upošljavanje u socijalnom poduzetništvu;
4. Dodatno poticati poslovni sektor da se aktivnije uključuje u programe socijalnog zapošljavanja putem sufinansiranja programa socijalnog poduzetništva i osiguravanjem pristupa tržištu, pružanjem mentorskih usluga organizacijama civilnog društva koje se bave neprofitnim poduzetništvom, itd.;
5. Omogućiti jednostavniji pristup izvorima finansiranja jer je dodjeljivanje finansijskih sredstava i poticaja jedan od najznačajnijih izazova i prepreka sa kojima se aktivni i potencijalni socijalni poduzetnici susreću u socijalnom poduzetništvu;
6. Zagovarati razvoj poreske politike koja će biti pogodna za razvoj koncepta i aktivnosti socijalnog poduzetništva – moguće fiskalno rješenje mogu biti poreske olakšice i subvencije za razvoj socijalnih poduzeća;
7. Institucionalno i zakonodavno urediti ove vrste ekonomskih aktivnosti kako bi se uspješno izgradio cjelovit model socijalnog poduzetništva i omogućilo osnivanje i funkcionisanje socijalnih poduzeća;
8. Razvijati partnerstva između nevladinih organizacija i socijalnih poduzeća i saradnju na regionalnom i nacionalnom nivou, kako bi se organizovanije djelovalo prema relevantnim političkim akterima i zagovaralo normativno prepoznavanje socijalnih poduzeća;
9. Poticati međusektorsku saradnju koja će uključiti medije koji bi davali više prostora primjerima dobre prakse i davali doprinos osvještavanju javnosti o mogućnostima socijalnog poduzetništva;
10. Razviti infrastrukturu i međusektorsku saradnju. Umrežavanje socijalnih poduzetnika predstavlja platformu koja stvara priliku za saradnju i pristup resursima korisnim ne samo socijalnim poduzetnicima nego i svima koji vide prednost u onome što socijalni poduzetnici rade. Razvojem održivog i učinkovitog odnosa koji će poticati socijalne poduzetnike stvara

se sinergijski efekat i integrisanje inovacija i poduzetništva na svim nivoima što se pozitivno reflektuje na cijelu zajednicu;

11. Ulagati u stvaranje poticajnog okruženja za rad socijalnih poduzetnika, te ulagati u izgradnju kapaciteta i stvaranje infrastrukturne podrške za sve subjekte socijalnog poduzetništva;
12. Pristupiti izradi Strategije za razvoj socijalnog poduzetništva koja će biti krovni dokument i vodič, sadržavati i adresirati sve prethodno navedene aspekte i omogućiti njihovo sveobuhvatno i sinhronizovano rješavanje i unapređivanje.

Izvori:

1. Bartlett, W. „Socijalna zaštita i inkluzija u BiH“ (prezentacija održana na Konferenciji o socijalnoj zaštiti i inkluziji djece, 4 – 5. novembar 2013. godine). Sarajevo, 2013.
2. Dianiskova, N. „Strategija Evropa 2020“ (prezentacija održana na Konferenciji o socijalnoj zaštiti i inkluziji djece, 4 – 5. novembar 2013. godine). Sarajevo, 2013.
3. Evropska komisija. „Evropska platforma protiv siromaštva i socijalne isključenosti: Evropski okvir za socijalnu i teritorijalnu koheziju“. Publications Office of the European Union, Luksemburg, 2011.
4. Evropska komisija. „Evropska platforma protiv siromaštva i socijalne isključenosti – Aktivnosti platforme koje se provode od 16. jula 2013. godine“. Brisel, 2013. (<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=961>, pristupljeno 27.11.2013.)
5. Evropski pokret Srbija. „Vodič kroz strategiju Evropa 2020“. Beograd, 2011.
6. FSU u BiH. „Izvještaj o procjeni socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini“. Sarajevo, 2012.
7. http://www.ashoka.org/social_entrepreneur, pristupljeno 26.11.2013.
8. <http://www.klix.ba/biznis/posao/usvojena-strategija-see-2020-milion-novih-radnih-mjesta-u-regiji-do-2020/131121089>, pristupljeno 27.11.2013.
9. IBHI. „Siromaštvo u BiH 2011 – Trendovi i dostignuća i Indikatori adekvatnosti ciljanja budžetskih transfera za socijalnu zaštitu u BiH 2011“. Sarajevo, 2013.
10. IBHI/MGSoG. „Budžetske novčane naknade za socijalnu zaštitu u BiH: Šta funkcioniše, a šta ne“. Sarajevo, 2013.
11. Kronauer Consulting, Analiza stanja civilnog sektora u BiH, Sarajevo: Kronauer Consulting 2009.
12. Odjel za međunarodni razvoj, Nezavisni biro za humanitarna pitanja i Birks Sinclair& Associates Ltd. „Kvalitativna studija 3 – Zapošljavanje, pružanje socijalnih usluga i nevladin sektor: Status i perspektive za BiH, Analiza i implikacije za politike“. Sarajevo: BiH, 2005.
13. Papić, Ž. Cenić, S. Hadžović, V. Dmitrović, T. Policy brief „Politička, ekonomska i socijalna kriza u BiH 2012/2013 – Put ka novim politikama“. IBHI, Sarajevo, 2013.
14. UNDP. „Ruralni razvoj u Bosni i Hercegovini: Mit i stvarnost“. Sarajevo, 2013.
15. www.eupress.net, pristupljeno 26.11.2013.
16. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida (Sl. glasnik RS br.59/09-prečišćeni tekst) i Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju lica sa invaliditetom (Sl. novine FBiH br 2/10).

Ovaj dokument je jedan od rezultata projekta „Uticaj na politike socijalnog uključivanja u BiH“ koji podržava Open Society Foundations, te saradnje sa Fondacijom za socijalno uključivanje u BiH koju podržavaju SDC i OSF BiH. U pripremi dokumenta su učestvovali sljedeći članovi IBHI-ja i FSU u BiH: Žarko Papić, Tijana Dmitrović, Ranka Ninković-Papić i Tatjana Slijepčević. Takođe se zahvaljujemo članovima Savjetodavnog odbora IBHI-ja: Enveru Kazazu, Ivanu Lovrenoviću, Miletu Lasiću, Sinanu Aliću i Svetlani Cenić, na izuzetno korisnim idejama i savjetima. Naravno, sam tekst je odgovornost gore pomenutih autora.